

ТРЕЋЕ ОДЕЉЕЊЕ

ПРЕДМЕТ МИЛОВАНОВИЋ ПРОТИВ СРБИЈЕ

(Представка број 56065/10)

ПРЕСУДА

СТРАЗБУР

8. октобар 2019. године

Ова пресуда ће бити правоснажна под условима утврђеним у члану 44. став 2. Конвенције. Она може бити предмет редакцијске измене.

У предмету Миловановић против Србије,

Европски суд за људска права (Треће одељење), на заседању Већа у саставу:

Vincent A. De Gaetano, *председник,*

Georgios A. Serghides,

Paulo Pinto de Albuquerque,

Branko Lubarda,

Alena Poláčková,

María Elósegui,

Gilberto Felici, *судије,*

и Stephen Phillips, *секретар одељења,*

После већања на затвореној седници 3. септембра 2019. године,

Доноси следећу пресуду, која је усвојена тог дана:

ПОСТУПАК

1. Предмет је формиран на основу представке (број 56065/10) против Републике Србије коју је Суду поднела, према члану 34. Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: „Конвенција”), српска држављанка, госпођа Мирјана Миловановић (у даљем тексту: „подносиатељка представке”), 14. септембра 2010. године.
2. Подносиатељку представке заступао је господин З. Тошковић, адвокат из Београда. Владу Србије (у даљем тексту: „Влада”), заступао је њен бивши заступник, господин, С. Царић, кога је заменила заступница, госпођа Н. Плавшић.
3. Подносиатељка представке је тврдила да српски органи нису предузели неопходне мере како би спровели одлуке судова у вези са вршењем родитељског права над децом и омогућили јој поновно спајање са њеном децом од 2002. године.
4. Представка је првобитно додељена Другом одељењу Суда (Правило 52. став 1. Пословника Суда).
5. Дана 6. септембра 2012. године представка је прослеђена Влади. Истог дана, Председник Већа је такође дао предност овој представци у складу са Правилем 41. Пословника Суда.
6. Дана 1. фебруара 2014. године, Суд је променио састав својих Одељења (Правило 25. став 1.). Овај предмет додељен је Трећем одељењу у новом саставу (Правило 52. став 1.).

ЧИЊЕНИЦЕ

I. ОКОЛНОСТИ ПРЕДМЕТА

7. Подносиатељка представке рођена је 1964. године и живи у Београду.
8. У мају 1996. године она и њен муж су добили близанце, дечака Д. и девојчицу К.
9. Подносиатељка представке напустила је брачну заједницу у марту 2001. године и првобитно се са К. преселила у кућу својих родитеља. Изгледа да им се Д. придружио у септембру 2001. године, када су деца кренула у предшколску установу. У међувремену, оба детета су повремено боравила заједно са подносиатељком представке или туженим.
10. У јануару 2002. године, када је подносиатељка представке водила децу на лекарски преглед, М. М. их је пресрео при њиховом повратку кући, узео децу од подносиатељке представке и од тада па до 2010. године систематски спречавао њен било какав контакт са њима, уз претњу насиљем. Тужени се затим преселио са децом и њиховим старијим полубратом у кућу чију је изградњу започео.

A. Први сет поступка утврђивања вршења родитељског права, укључујући усвајање привремене мере

11. Непрецизираног датума 2002. године подносиатељка представке поднела је тужбу тадашњем Другом Општинском суду за развод, вршење родитељског права и издржавање.
12. Дана 10. јуна 2002. године суд је прогласио развод брака и донео одлуку о вршењу родитељског права над децом у корист подносиатељке представке. Такође су утврђена права виђања туженог са децом и алиментација.
13. Дана 5. септембра 2002. године, Окружни суд у Београду (у даљем тексту: „Окружни суд”) потврдио је развод и укинуо остатак одлуке.

14. Дана 25. новембра 2002. године, подносиатеља представке затражила је привремено вршење родитељског права над децом до окончања парничног поступка. Подносиатеља представке позвала се на а) њене веома добре животне услове и потпуно неадекватне животне услове у кући туженог; б) понављано физичко насиље туженог над њом и децом; и в) одсуство деце из предшколске установе од јануара 2002. године.

15. Дана 27. фебруара 2003. године Општински суд изрекао је привремену меру у вршењу родитељског права и, на тај начин, конкретно наложио туженом да преда децу у року од двадесет и четири часа, до доношења коначне пресуде грађанског поступка у току. Она је ступила на снагу 14. јуна 2003. године, али је остала неизвршена.

16. Дана 6. октобра 2005. године Општински суд је (а) поверио децу на негу, старање и васпитавање мајци; (б) одредио модел виђања туженог са децом; (в) наложио туженом да плаћа алиментацију; и (г) забранио контакт између туженог и деце током три месеца како би им се омогућило да обнове своје емотивне везе са мајком. Суд је, између осталог, прецизно навео да су веома деструктивно понашање туженог и лоши животни услови, посебно недостатак хигијене, прозора и воде у његовој кући, захтевали моментално удаљавање деце.

17. Пресуда је постала правноснажна 16. новембра 2006. године и извршна 9. јануара 2007. године, пошто су судски извршитељи покушали претходно безуспешно да је уруче туженом.

Б. Други сет поступка утврђивања вршења родитељског права (захтев за ревизију пресуде од 6. октобра 2005. године)

18. Дана 3. јуна 2008. године тужени је поднео нову тужбу у којој је тражио вршење родитељског права.

19. Дана 23. јуна 2010. године Основни суд у Београду доделио му је вршење родитељског права и наложио подносиатељки представке да плаћа алиментацију. Дана 8. децембра Апелациони суд у Београду укинуо је ту пресуду и предмет вратио суду ниже инстанце са бројним упутствима о њиховим претходним пропустима и томе како да правилно и темељно испитају овај предмет.

20. Основни суд је 2011. године обуставио поступак, сматрајући тужбу повученом с обзиром да се тужени није појавио на заказаном рочишту. Тужени се није жалио.

В. Извршење привремене мере вршења родитељског права од 27. фебруара 2003. године

21. Након захтева подносиатељке представке од 18. јуна 2003. године, Четврти општински суд у Београду (у даљем тексту: „извршни суд“) наложио је извршење привремене мере од 27. фебруара 2003. године (види став 15. горе). Дана 30. јуна 2003. године налог је уручен туженом, коме је саветовано да поступа у складу са истим.

22. Тужени није поступио како му је наложено и извршни суд му је 7. октобра 2003. године наложио да плати казну у износу од 5.000 динара (приближно 74 евра) у року од три дана јер није предао децу. Дана 20. октобра 2003. године судски извршитељ отишао је у кућу туженог ради извршења, али је тамо затекао само мајку и децу туженог. Судски извршитељ је навео да породица живи у сиромаштву и да је сама кућа била неуредна и у лошем стању без иједног драгоцепог добра.

23. Први покушај спајања подносиатељке представке са децом догодио се 2. децембра 2003. године. Мајка туженог тврдила је да се он одселио са децом на нову адресу која је њој непозната. Судски извршитељ је приметио да су деџа одећа и школске торбе били у соби.

24. Дана 4. децембра 2003. године извршни суд наложио је туженом да плати нову казну у износу од 20.000 динара (приближно 287 евра) и изјавио да ће му бити изречена нова новчана казна у износу од 25.000 динара уколико у року од наредна три дана не поступи како му је наложено. У покушају да наплати новчану казну, судски извршитељ је поново навео да у кући туженог није било драгоцене покретне имовине.

25. Дана 17. јуна 2004. године извршни суд је туженом изрекао горе поменути новчану казну у износу од 25.000 динара (приближно 355 евра) и изјавио да ће, уколико поново у року од три дана не поступи како му је наложено, старатељска права подносиољке представке бити принудно извршена.

26. Дана 2. и 30. новембра 2004. године, приликом два нова покушаја спајања, кућа туженог је била празна.

27. Предаја деце на старатељство заказана за 9. мај 2005. године морала је бити отказана због неодазивања страна, социјалних служби и полицајаца.

28. Након позива Министарства правде извршни суд је заказао други покушај предаје деце на старатељство за 3. јун 2005. године у просторијама школе коју су деца похађала. Били су присутни судски извршитељ, полицајац, подносиољка представке и деца. Центар за социјални рад у Раковици (у даљем тексту: „ЦСРР”) послао је адвоката, а не свој стручни тим састављен од дечијег психолога, социјалног педагога и социјалног радника. Школски психолог је изјавила да је већ покушала да разговара са децом, која су имала јако мало контакта са школским особљем. Деца су била преплашена и одбацила су идеју о поновном спајању са мајком. Подносиољка представке је предложила да, у циљу избегавања даљих страхова и трауме, децу која су плакала не треба предати на силу јер није било присутних психолога или других компетентних стручних лица која би им пружила адекватну помоћ.

29. Дана 18. јуна 2005. године подносиољка представке затражила је од ЦСРР да помогне пружањем свог тима стручњака приликом наредне предаје деце на старатељство како би се омогућило ефикасно извршење привремене мере вршења родитељског права.

30. Дана 24. августа 2005. године извршни суд је наложио ЦСРР да достави мишљење о томе да ли је подносиољка представке подобна, спремна и способна да се стара о деци, ако јој вршење родитељског права буде додељено и да ли би то било у најбољем интересу деце.

31. У извештају достављеном 8. септембра 2005. године, стручна лица ЦСРР поновила су своје раније налазе наведене у грађанској парници да је подносиољка представке подобан родитељ и да је подеснија за вршење родитељског права. Такође су поновили да су тражили да се судски поступак хитно води, предвиђајући да ће тужени ометати сваки контакт између подносиољке представке и њене деце. Што се тиче понашања подносиољке представке, сматрали су да је она превасходно била фокусирана да заштити себе од насиља туженог, пре него да заштити своју децу од лоших животних услова. Другим речима, када је привремена мера о вршењу родитељског права ступила на снагу, није постојала ниједна законска препрека да преузме децу. Међутим, у напорима да реализује своја права, када се од ње могло очекивати да заштити децу тако што ће их одвести у своју кућу, без обзира на ризик по њу од стране туженог, показала је недостатак ефикасности и емотивне ангажованости, ослањајући се на „нереална очекивања да ће бити заштићена од насиља туженог ако јој државна институција помогне у извршењу предаје старатељства”. С обзиром да су деца била отуђена од мајке и да је тужени описао као лошу мајку, деца су доживљавала оца као јединог родитеља заинтересованог за њихов одгој. ЦСРР је сматрао да ометање тренутног начина живота са туженим не би било у њиховом најбољем интересу.

32. Позивајући се на горе поменути извештај и приговор деце на поновно спајање са подносиоцем представке 3. јуна 2005. године извршни суд је обуставио поступак ради спровођења привремене мере о вршењу родитељског права дана 16. септембра 2005. године.

33. Подносиоца представке је одлуку од 16. септембра примила три месеца касније и изјавила приговор на њу дана 21. децембра 2005. године, подсећајући на доношење првостепене пресуде и притужујући се да управни орган није могао да измени судску одлуку. У међувремену, дана 9. новембра 2005. године, подносиоца представке обавестила је суд да је првостепена пресуда од 6. октобра 2005. године донета у њену корист (види став 16. горе).

34. Даном 28. фебруара 2006. године, ЦСРР одлучио је да покрене корективни надзор над вршењем родитељског права туженог и затражио од њега да присуствује састанцима у Институту за ментално здравље у Београду (у даљем тексту: „ИМЗ”). Разлог за изрицање ове мере био је постојан отпор туженог да омогући контакт између подносиоца представке и њене деце, подстицање негативног става према њиховој мајци и спречавање било каквих емотивних и брижних веза између њих, неспремност да се повинује привременој мери вршења родитељског права и непоштовање упозорења ЦСРР о штетним последицама таквог понашања на развој његове деце. Чини се да тужени није испунио своју обавезу да присуствује терапијама и да ова одлука није спроведена.

35. Даном 10. априла 2006. године, другостепени суд укинуо је одлуку о окончању поступка ради извршења привремене одлуке о вршењу родитељског права од 16. септембра 2005. године (види став 32.) и то по неколико основа, наводећи, између осталог, да је извештај ЦСРР припремљен изван законске надлежности ЦСРР у смислу давања таквог мишљења током трајања извршног поступка.

36. Даном 19. јуна 2006. године извршни суд је, позивајући се на упутства добијена од другостепеног суда, позвао ЦСРР да прегледа списе предмета како би се олакшала заштита најбољег интереса деце.

37. Адвокат ЦСРР и социјални радник прегледали су списе предмета годину дана касније, даном 28. јуна 2007. године и у свом извештају од 6. августа 2007. године навели су да би било у најбољем интересу деце да се привремена мера о вршењу родитељског права спроведе. ЦСРР је такође обавестио суд да је покренуо парнични поступак против туженог, и затражио да му буду одузета родитељска права (види под Г.2 горе).

38. Због неделовања извршног суда, адвокат подносиоца представке директно се обратио суду даном 27. новембра 2007. године, и доставио му бројеве телефона и могуће адресе туженог, и даном 25. децембра 2007. године када је предложио да се пребацивање деце закаже после школског распуста, јер би деца тада поново била у школи.

39. Даном 7. фебруара 2008. године извршни суд позвао је стручни тим ЦСРР, школског педагога и психолога да пруже помоћ у олакшавању преноса старатељства заказаног за 20. фебруар 2008. године. Такође је позвао и припаднике полиције, упозоривши их на склоност туженог ка испољавању агресивног понашања.

40. Даном 19. фебруара 2008. године подносиоца представке поново је обавестила извршни суд да је пресуда донета у њену корист постала правноснажна и предложила да суд из тог разлога већ наредног дана дозволи спровођење мере о вршењу родитељског права. Истог дана суд је обуставио извршење привремене мере о вршењу родитељског права из 2003. године, пошто она више није била важећа и наложио подносиоцима представке да поднесе нови захтев за извршење

у року од три дана у погледу коначне пресуде у њену корист. Одлука извршног суда постала је правоснажна дана 31. марта 2008. године.

Г. Извршење пресуде у грађанском поступку од 6. октобра 2005. године

41. Након захтева подносиоцеке представке од 27. фебруара 2008. године, дана 13. марта 2008. године исти извршни суд издао је решење о извршењу у погледу пресуде од 6. октобра 2005. године.

42. Тужени је 1. априла 2008. године уложио жалбу, али ту жалбу није потписао. Дана 7. априла 2008. године извршни суд наложио је свом извршитељу да потражи туженог у његовој кући како би добио његов потпис и проверио да ли је испоштовао извршну меру. У записнику од 9. маја 2008. године, извршитељ је известио да је пронашао туженог који је потписао жалбу, али до тог тренутка није испоштовао изречену меру. Жалба је подносиоцеки представке послата 5. јуна, а она је свој одговор доставила 12. јуна 2008. године.

43. Дана 24. јуна 2008. године извршни суд проследио је списе предмета Општинском суду, који је требало да их прегледа у вези са кривичним поступком који је био у току у том суду (види под Г.1 ниже).

44. Дана 13. новембра 2008. године и 27. јануара 2009. године извршни суд затражио је да му се врате списи предмета које је проследио Окружном суду 10. фебруара 2009. године ради одлучивања о жалби туженог од 1. априла 2008. године.

45. Дана 23. априла 2009. године Окружни суд је одбацио жалбу туженог. Списи предмета достављени су извршном суду 5. јуна 2009. године.

46. У периоду између 7. јула 2009. године и 8. јула 2010. године извршни суд је заказао 8 рочишта, од којих је одржано пет.

47. Дана 7. јула 2009. године извршни суд је саслушао странке и одлучио да саслуша децу на наредном рочишту. Суд није могао да чује мишљење експерта из ЦСРР као што је планирано. Обавештен је од самог експерта да, упркос чињеници да је званично затражила изузеће од обавеза у овом предмету због тога што је она подносиоцекина кума, ЦСРР одлучио да је пошаље на рочиште као свог представника. Према њеној изјави и списима предмета, она није била укључена у остале активности ЦСРР-а или извештаје у овом предмету. Суд је одложио рочиште и затражио од ЦСРР-а да достави хитно мишљење о начину извршења, односно о томе може ли се очекивати да ће тужени поступити по пресуди уколико буде кажњен новчано или ће бити неопходно принудно извршење.

48. Дана 16. јула 2009. године извршни суд се жалио Министарству за рад и социјалну политику на поступање ЦСРР и затражио од Министарства да изврши увид у списе предмета ЦСРР. Министарство је заузело став да кораци које је предузео ЦСРР нису били у супротности са домаћим законом, али и да нису били предузети на професионалан начин.

49. Дана 20. октобра 2009. године новоформирани стручни тим ЦСРР саветовао је суд да наложи туженом да се обавезе да ће децу довести у специјалну установу која ће организовати саветодавно-терапијски рад за целу породицу, а у циљу припреме преноса старатељства.

50. Дана 20. октобра 2009. године, подносиоцека представке је поново затражила принудно извршење пресуде у присуству стручног тима ЦСРР који је могао унапред да припреми децу за пренос старатељства.

51. На рочишту одржаном дана 23. октобра 2009. године извршни суд је саслушао децу која су изразила жељу да се виде са својом мајком, као и са својом бабом, дедом и ујаком за које су само чули. Предложили су да викенде проводе у кући своје мајке. Суд је одредио саветодавно-терапијски рад за породицу у ИМЗ, као и да деца проводе викенде у кући своје мајке. Наложено је странкама да поштују изречену меру и да достављају двонедељне извештаје о току контакта и саветодавно-терапијског рада, а ЦСРП да надгледа цео процес и да га извештава о току догађаја.

52. Дана 12. новембра 2009. године, подносиатеља представке је обавестила извршни суд да је тужени ометао њена права на контакт.

53. Дана 16. новембра 2009. године, деца су прегледана у ИМЗ-у, чији стручњаци нису открили никакав психијатријски поремећај нити развојну онеспособљеност која би захтевала психијатријско лечење. Изгледа да су у ИМЗ-у разумели да треба да изврше стручну процену способности страна да добију старатељство, па су затражили плаћање унапред.

54. Дана 20. новембра 2009. године извршни суд је разјаснио свој захтев, описујући сложене околности случаја и затраживши од надлежних из ИМЗ-а да прецизирају како они могу помоћи суду да припреми децу за поновно спајање са мајком.

55. Дана 24. децембра 2009. године, надлежни из Здравственог центра су објаснили да нису били акредитовани за породично посредовање и саветовали су суд да породицу усмери на Саветовалиште за брак и породицу Градског центра за социјални рад у Београду. Дана 23. фебруара 2010. године, ЦСРП се изјаснио против тога, с обзиром на то да би даљи институционални рад могао да повећа отпор деце и доведе у опасност континуиран развој поверења и сарадње између ЦСРП -а и деце.

56. У међувремену, 27. новембра и 16. децембра 2009. године, ЦСРП је обавестио суд да су деца спавала једном у кући своје мајке, док су други дан била спречена у тој намери. Саветовао је да се извршни поступак одложи до завршетка лечења у ИМЗ-у. Поред тога, рочишта заказана за 17. децембар 2009. и 3. фебруар 2010. године одложена су јер су председавајући судија и ЦСРП имали друге обавезе.

57. На саслушању дана 3. марта 2010. године¹, подносиатеља представке је оспорила савете ЦСРП-а и затражила принудно извршење. Подносиатеља представке је објаснила да није било одређених дешавања и да није испоштована наредба суда од 23. октобра 2009. године. Виђала је децу после школе и она су била код ње кући само три пута на два или три сата. ЦСРП је изјавио да на децу не треба вршити притисак, већ треба да виђају подносиатељку представке у складу са својим жељама и потребама. Изјаснио се против принудног извршења, али је препоручио даље саветовање породице јер би то било у најбољем интересу деце. Социјални педагог ЦСРП-а није могао да да прецизан предлог за даљи контакт подносиатељке представке са децом.

58. Након мишљења у писаном облику које је ЦСРП дао 12. марта 2010. године и изјава деце, 8. априла 2010. године извршни суд је укинуо одлуку од 23. октобра 2009. године тако што је смањено контакт подносиатељке представке са децом на уторак и недељу, на четири односно осам сати. Такође је наложио ЦСРП-у да настави са саветовањем, надгледа контакт и подноси редовне извештаје. Деца су изразила жељу да наставе да живе са оцем и одлазе у посете подносиоцу представке.

59. Рочиште заказано за 29. јун 2010. године је одгођено јер је председавајући судија имао друге обавезе.

60. Дана 8. јула 2010. године, деца су одбила предлог подносиољке представке да две недеље свог летњег распуста проведу заједно ван Београда, али су пристала да проведу неко време са њом у Београду када буду желела. Подносиољка представке је обавестила суд да контакт са децом није редован како је то суд наредио. Суд је наложио ЦСРР-у да свака два месеца подноси

1 Након реформе правосуђа, првостепени суд у Београду је постао надлежни суд у овом предмету.

извештаје о редовности контакта између подносиољке представке и њене деце и понашању деце током тог периода. Изгледа да је ЦСРР то учинио 29. октобра 2010. године.

61. Дана 11. новембра 2010. године, извршни суд је проследио спис предмета судском већу при београдском првостепеном суду ради консултација у вези са кривичним поступком против туженог у вези са отмицом детета (види одељак 70 доле). Спис предмета је остао у београдском првостепеном суду до 23. јануара 2012. године, када су и извршни и кривични списи пребачени на Уставни суд ради одлучивања о уставној жалби подносиољке представке од 26. фебруара 2009. године. Подаци о раду извршног суда или ЦСРР-а током овог периода, ако их има, нису били доступни Суду.

62. На саслушању дана 15. марта 2013. године, психолог ЦСРР-а је приметио да су деца почела да се чешће виђају са подносиољком представке од децембра 2012. године, али да још увек нису желела да живе са њом. Суд је наложио ЦСРР-у да настави са спровођењем „Интервентног плана” и подноси извештаје суду једном у два месеца.

63. Правноснажна пресуда о старатељству из октобра 2005. године остала је неизвршена.

Д. Контакт подносиољке представке са децом

64. Укратко, између јануара 2002. и октобра 2009. године, подносиољка представке је децу виђала током пауза у школи или после школе радним данима. Изгледа да је од октобра 2009. године подносиољка представке могла да види своју децу у присуству туженог и/или представника ЦСРР-а само на кратко, а не онако како су то предвиђали грађански или извршни судови. Од јула 2010. године до краја 2011. године, деца су посећивала подносиољку представке неколико сати било суботом или недељом. Према извештају из 2013. године (види горенаведени став 62), деца су почела да чешће виђају подносиољку представке. Суд од тада није добио никакву потврду о ажурирању чињеничног стања о контакту.

Ђ. Поступак у случају уставне жалбе

65. Дана 26. фебруара 2009. године, подносиољка представке је поднела уставну жалбу Уставном суду Републике Србије, тражећи накнаду због неизвршења правноснажне пресуде о старатељству и привремене мере о вршењу родитељског права. Такође се жалила на дужину кривичног поступка који је у току у вези са отмицом деце. Позвала се на члан 32 Устава, који одговара члану 6 Конвенције (види став 83 доле).

66. Дана 23. маја 2012. године, Уставни суд утврдио је повреду права на правично суђење у погледу дугог трајања извршног поступка у вези са правноснажном пресудом о старатељству из октобра 2005. године, а преостали део жалбе је одбацио. Одлука је подносиољки представке послата 5. јула 2012. године.

Што се тиче утврђене повреде, Уставни суд је навео, позивајући се на неколико пресуда Суда у случајевима старатељства над дететом, да је извршни суд био пасиван, непотребно

продужавајући поступак и не предузимајући потребне мере да изврши пресуду. Посебно је напоменуто да је прво рочиште одржано после годину и четири месеца, да је тужени у једном тренутку престао да се опире извршењу, као и да је кривични суд два пута у дужем временском периоду држао спис предмета. Извршном суду је наложено да предузме све мере неопходне за што скорије закључење побијаног извршног поступка. Подносиатеља представке у то време није тражила никакву накнаду у својој уставној жалби, због чега изгледа да није разматран ниједан захтев у том погледу.

Уставни суд је одбацио жалбу на неизвршење привремене мере о вршењу родитељског права као неблагоприятног. Поступак извршења окончан је у фебруару 2008. године, док је подносиатеља представке поднела уставну жалбу у фебруару 2009. године.

Уставни суд је на крају утврдио да подносиатеља представке није могла да се жали на дужину и исход кривичног поступка у којем је учествовала само као оштећена страна без тражења одштете подношењем предлога за остваривање имовинско-правног захтева.

67. Дана 2. августа 2012. године, подносиатеља представке је поднела захтев за накнаду штете Комисији за накнаду штете у вези са признањем Уставног суда о повреди њеног права на правично суђење. Изгледа да није добила никакав одговор.

Е. Додатне релевантне чињенице

68. У спису предмета постоји евиденција званичних приговора подносиатељке представке на пропусте Тужене државе да примени поменуто решење о привременом старатељству и правноснажну парничну пресуду. Они су упућени: (и) извршном суду 10. и 23. марта 2005. године, 11. априла 2005. године, 1. јуна 2005. године, 19. јула 2005. године, 9. новембра 2005. године, 10. марта 2006. године, 30. октобра 2006. године, 19. јануара 2007. године, 10. септембра 2007. године, 22. октобра 2009. године и 18. марта 2010. године; (ии) председнику Окружног суда 19. јануара 2007. године; и (иии) Министарству правде 25. априла 2005. године. Подносиатеља представке је такође тражила подршку и ангажовање ЦСРП-а у више наврата и обратила се Јавном тужилаштву.

1. Кривична пресуда туженог и накнадна кривична пријава

69. Дана 16. јуна 2006. године, Општински суд је огласио туженог кривим због пропуста да преда децу особи која врши родитељско право (отмица детета од стране родитеља) између 16. јуна 2003. године и 27. маја 2005. године, а овај други је датум подизања оптужнице против оптуженог од стране Јавног тужилаштва. Осуђен је на четири месеца затвора, условно на две године. Подносиатеља представке се придружила поступку као оштећена странка. Изгледа да је пресуда уручена туженом 11. октобра 2006. године, а постала је правноснажна 19. октобра 2006. године.

70. Дана 14. марта 2007. године, подносиатеља представке је обавестила јавно тужилаштво да је тужени одбио да испоштује одлуке о старатељству и преда децу. Затражила је од тужиоца да подигне оптужницу против туженог или да затражи суспензију условне затворске казне. Дана 17. маја 2007. године подносиатеља представке је као супсидијарни тужилац подигла оптужницу против туженог због пропуста да јој преда њихову децу. Дана 29. јануара 2008. године, Јавно тужилаштво је преузело кривично гоњење. Дана 27. децембра 2012. године, суд је туженог ослободио оптужбе, констатујући да је његова изјава да није спречио извршење одлуке о преношењу старатељства или контакт са децом истинита. Кривични поступак је још увек био у току на другостепеном суду у време када су стране размењивале своја запажања.

2. Поступак у случају лишавања родитељског права

71. Неодређеног датума 2007. године, ЦСРР је покренуо поступак против туженог, захтевајући да му се одузме родитељско право због злостављања и отмице деце. Подносиатељка представке се придружила поступку као умешач. Објаснила је да је поднела захтев за развод с обзиром да је тужени био физички агресиван према њој пред децом.

72. Дана 8. септембра 2008. године, надлежни суд лишио је туженог родитељског права, али испоставиће се да је та одлука накнадно поништена и да је ЦСРР повукао свој првобитни захтев, сматрајући га непримереним с обзиром да је тужени био једини старатељ са којим су деца навикла да живе.

3. Остале релевантне чињенице

73. Почетком априла 2005. године, комшиница туженог је поднела пријаву ЦСРР-у, наводећи разне врсте злостављања деце. Пријава је 5. априла 2005. године прослеђена полицији, која изгледа одбија да истражи наводе због наводних формалних недостатака у пријави. Такође ће се испоставити да је психолог ЦСРР-а поднела кривичну пријаву против туженог због његових наводних претњи насиљем њој и њеној деци.

II. РЕЛЕВАНТНИ ДОМАЋИ ЗАКОН И ПРАКСА

A. Породично право

74. Оба релевантна Закона о породичним односима из 1980. године (Закон о браку и породичним односима; објављен у „Службеном гласнику Социјалистичке Републике Србије” – СГ СРС – бр. 22/80, 11/88 и у „Службеном гласнику Републике Србије – СГ РС – бр. 22/93, 25/93, 35/94, 46/95 и 29/01) и Породични закон из 2005. године, објављен у „Службеном гласнику РС”, број 18/05, који је, у погледу већине чланова, ступио на снагу 1. јула 2005. године, између осталог, су предвиђала да све спорове у вези са породицом који укључују децу, укључујући извршне поступке, морају хитно решавати судови (видети чланове 391 и 204).

75. Дете које је навршило петнаесту годину живота и које је способно за расуђивање може одлучити са којим ће родитељем живети (члан 60. (1) Закона из 2005. године), док дете које је навршило десету годину живота може слободно и непосредно изразити своје мишљење у сваком судском и управном поступку у коме се одлучује о његовим правима (исто, члан 65). Дете има право да одржава личне односе са родитељем са којим не живи, осим уколико не постоје разлози да се тај родитељ потпуно или делимично лиши родитељског права или у случају насиља у породици (исто, члан 61).

76. Притужбу на рад органа старатељства министарству надлежном за породичну заштиту могу поднети старатељ, штићеник који је способан за расуђивање и лице које има правни интерес. Министарство надлежно за породичну заштиту дужно је да одговори на притужбу у року од тридесет дана од дана пријема притужбе (исто, члан 338).

Б. Правила извршења у вези са старатељством над дететом која су била применљива у то време

77. Спровођење мере привременог старатељства из 2003. године требало је да се изврши у складу са Законом из 2000. године (Закон о извршном поступку; објављен у СГ СРЈ, бр. 28/00, 73/00 и 71/01), док је извршење коначне пресуде о старатељству из 2005. године требало да буде засновано на Закону из 2004. године (Закон о извршном поступку; објављен у СГ РС број 125/04) до 17. септембра 2011. године и Закону из 2011. године (Закон о извршењу и обезбеђењу; објављен у СГ РС бр. 31/11 и 99/11) након тога.

78. Сва три закона су предвиђала да се сви поступци извршења хитно спроведу (члан 4. (1), члан 5. (1) односно члан 6. (1)).

79. Иако су посебан нагласак стављали на најбоље интересе детета, закони из 2000. и 2004. године су предвиђали почетни период од три дана за добровољно поштовање одлуке о старатељству над дететом. Поред тога, међутим, требало је изрећи новчану казну и, на крају, ако је потребно, дете је требало присилно одузети и предати другом родитељу, у сарадњи са Центром за социјални рад (чл. 209. и 224).

80. Извршни поступак који је у току суд мора прекинути по службеној дужности уколико је предметни документ о извршењу у међувремену укинут правноснажном одлуком донетом у посебном поступку (члан 68 (1) Закона из 2004. године).

81. Чланови 224. до 235. Закона из 2011. године предвиђају свеобухватнија правила за извршење одлуке о старатељству и контакту од претходног закона, као и посебне задатке за извршни суд, психологе и друге специјализоване институције. Рочиште у оквиру извршног поступка требало би да се закаже само изузетно и у специфичним случајевима, уколико то изискују најбољи интереси дотичног детета (члан 227. (2)). Извршни суд мора, након што испита посебне околности случаја, да изабере начин извршења, било да се ради о принудном извршењу одлуке о старатељству, изрекне новчану казну или казну затвора особи која се не придржава одлуке о старатељству надлежног суда (члан 228).

В. Поступак у случају уставне жалбе

82. Устав Републике Србије, објављен у „Службеном гласнику РС”, број 98, ступио је на снагу 8. новембра 2006. године. Уставни суд је одбацио надлежност *ratione temporis* при одлучивању о уставним жалбама на одлуке и/или законе донете пре тог датума (видети упутства из праксе које је усвојио Уставни суд у погледу испитивања и одлучивања о уставним жалбама, Ставови Уставног суда у поступку испитивања и одлучивања по уставној жалби који се односе на поступак претходног испитивања уставне жалбе, усвојени 30. октобра 2008. године и 2. априла 2009. године).

83. Члан 32. став 1, између осталог, предвиђа право на суђење у разумном року. Устав не садржи одредбу о праву на поштовање породичног живота, која одговара члану 8. Конвенције. Члан 65 гарантује да родитељи имају право и дужност да издржавају, васпитавају и образују своју децу, и у томе су равноправни.

ЗАКОН

I. НАВОДНА ПОВРЕДА ЧЛАНА 6. КОНВЕНЦИЈЕ НА РАЧУН ДУГОТРАЈНОГ УСТАВНОГ ПОСТУПКА

84. Подносиатељка представке се жалила да је дужина поступка пред Уставним судом премашила захтев „разумног рока” из члана 6 Конвенције, који гласи:

„Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама ... има право на ... расправу у разумном року пред ... судом ...”

85. Влада је оспорила ту тврдњу, нагласивши да брже испитивање случаја, упркос његовој осетљивости, није било и неће бити могуће у овим или сличним случајевима, с обзиром на превелики број од 6.000 нерешених предмета Уставног суда. Они су се такође позвали на налаз Суда у предмету *Јанковић против Хрватске* ((одл.), бр. 43440/98, ЕСЉП 2000-Х), да поступак

пред Уставним судом у Хрватској, који је трајао три године, једанаест месеци и шест дана, није био претерано дуг.

86. Суд налази да поступак пред Уставним судом Србије јасно спада у домен члана 6. Конвенције (видети, генерално, предмет *Шусман против Немачке*, 16. септембра 1996. године, ст. 39–42, Извештаји пресуда и одлука 1996-IV, и *Тричковић против Словеније*, бр. 39914/98, ст. 36–41, 12. јун 2001. године).

87. Суд примећује да је поступак, који је започео 26. фебруара 2009. године, на дан када се подносиатељка представке жалила Уставном суду, а завршен 5. јула 2012. године, на дан када јој је уручена одлука од 23. маја 2012. године, трајао скоро три године и пет месеци.

88. Суд ће проценити разумност дужине поступка у светлу посебних околности случаја и узимајући у обзир критеријуме утврђене у судској пракси, нарочито сложеност предмета, понашање подносиатељке представке и надлежних власти и важност онога што је било питање судског спора за подносиатељку представке (видети, међу многим предметима, *Кудла против Пољске* [ВВ], бр. 30210/96, став 124, ЕСЉП 2000-XI). С тим у вези, Суд понавља да је потребна изузетна пажња у бављењу случајевима везаним за старатељство над дететом, с обзиром на могуће последице које може имати прекомерна дужина поступка, нарочито на уживање права на поштовање породичног живота (види, међу осталим предметима, *Лаино против Италије* [ВВ], бр. 33158/96, став 18, ЕСЉП 1999-I и *В.А.М. против Србије*, бр. 39177/05, став 101, од 13. марта 2007. године).

89. Суд примећује да ни сложеност предмета нити понашање подносиатељке представке не објашњавају дужину поступка (за разлику од предмета *Малџан и други против Немачке* (одл.) [ВВ], бр. 71916/01 и следећи, ставови 131–33, ЕСЉП 2005-V); пре ће бити да предмет подносиатељке представке није завршен раније због прекомерног оптерећења Уставног суда. С тим у вези, Суд је више пута остао при становишту да члан 6, став 1, налаже државама уговорницама обавезу да организују своје правосудне системе на такав начин да њихови судови могу испунити сваки од његових захтева, укључујући обавезу да случајеве разматрају у разумном року. Иако се ова обавеза не може тумачити на исти начин у случају Уставног суда који има улогу чувара Устава као у случају обичног суда, ова улога такође чини посебно неопходном обавезу да Уставни суд понекад узме у разматрање и друга питања осим пуког хронолошког редоследа којим ће се случајеви уносити на листу, као што је природа предмета и његов значај у политичком и друштвеном смислу (види горенаведени предмет *Шусман*, ст. 55–57; затим предмете *Гаст и Поп против Немачке*, бр. 29357/95, став 75, ЕСЉП 2000-II и *Шикић против Хрватске*, бр. 9143/08, став 37, од 15. јула 2010. године). Суд наглашава да, према устаљеној судској пракси, хронично преоптерећење, попут оног у овом случају, не може оправдати претерано дуг поступак пред Уставним судом (видети, *mutatis mutandis*, предмете *Памел против Немачке* и *Пробстмејер против Немачке*, од 1. јула 1997. године, став 69. односно став 64, Извештаји 1997-IV; насупрот, што се тиче временског кашњења у судском пословању и брзине доношења корективних мера, *Унион Алиментарија Сандерс С.А. против Шпаније*, од 7. јула 1989. године, став 40, Серија А бр. 157). Штавише, док је оно што је подносиатељка могла да изгуби у поступку пред Уставним судом било за њу од изузетног значаја, Уставни суд, према мишљењу Владе, није био у позицији да усвоји и спроведе никакве смернице које би одредиле приоритете у поступању по уставним жалбама нити је то разматрао, укључујући и поступке везане за старатељство над децом (види горенаведени став 88). Дакле, Влада није изнела ниједну околност која би могла да оправда дуго трајање поступка.

90. Суд сматра да је временски период какав је био у овом предмету, чак и пред судовима који врше уставну надлежност, био претеран и није испунио услов „разумног рока” из члана 6, става 1 Конвенције (види, *mutatis mutandis*, *Ориуш и други против Хрватске* [ВВ], бр. 15766/03, ставови 108-9, ЕСЉП 2010, где је поступак пред Уставним судом у вези са образовањем ромске деце трајао четири године и један месец; види такође предмет *Николац против Хрватске*, бр. 17117/06, став 17, од 10. јула 2008. године, *Бутковић против Хрватске*, број 32264/03, став 27, од 24. маја 2007. године и горенаведени предмет *Шикић*, став 37, где је Суд утврдио кршење разумног рока садржаног у члану 6, став 1. Конвенције у хитним случајевима везаним за радна и стамбена питања; уставни поступак је трајао отприлике три године и четири месеца, три године и шест месеци, односно три године и девет месеци, и разматрани заједно са претходним парничним поступком су трајали укупно отприлике седам година, шест и по година и пет година у оквиру надлежности Суда *ratione temporis*; за разлику од горенаведеног предмета *Малџан и други*, став 135, *Тешић против Србије*, бр. 4678/07 и 50591/12, став 77, од 11. фебруара 2014. године, и горенаведеног предмета *Јанковић*, на који се Влада позвала (види горенаведени став 85), последњи случај који се односи на спор материјалне природе за који није била потребна изузетна пажња, у вези с којим је само временски период од годину и четири месеца уставног жалбеног поступка спадао у временску надлежност Суда). Сходно томе, дошло је до кршења члана 6, став 1 Конвенције.

II. НАВОДНА ПОВРЕДА ЧЛАНОВА 6. и 8. КОНВЕНЦИЈЕ ШТО СЕ ТИЧЕ НЕИЗВРШЕЊА ПРАВА НА СТАРАТЕЉСТВО ПОДНОСИТЕЉКЕ ПРЕДСТАВКЕ

91. Подносиатељка представке се, надаље, жалила на основу бројних чланова Конвенције на неизвршење одлука о старатељству над дететом, донетих у њену корист. Навела је да јој је, због пропуста државних власти да предузму адекватне мере за спровођење одлука, ускраћен контакт са својом децом и спречена је да делотворно извршава старатељска и родитељска права од 2002. године.

92. Суд сматра да се главни правни проблем који се поставља у представци односи на немогућност подносиатељке представке да се поново споји са својом децом и остварује родитељски ауторитет, што значи њено право на поштовање породичног живота. Без обзира на разлику у природи интереса заштићених чл. 6. и 8. (види горенаведени предмет *МекМајкл*), Суд сматра да би испитивање требало искључиво да се бави питањем постављеним на основу члана 8. (види Рабан против Румуније, бр. 25437/08, став 23, од 26. октобра 2010. године и Аманалачои против Румуније, бр. 4023/04, став 63, од 26. маја 2009. године; видети такође, *mutatis mutandis*, у контексту Хашке конвенције, предмет Олер Каминска против Пољске, бр. 28481/12, став 69, од 18. јануара 2018. године и Макреди против Чешке, бр. 4824/06 и 15512/08, став 41, од 22. априла 2010. године). Релевантни део члана 8. гласи:

Члан 8.

„1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота

2. Јавне власти неће се мешати у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву ... ради заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других.”

А. Прихватљивост

1. Што се тиче неизвршења пресуде о старатељству над дететом из 2005. године: губитак статуса жртве подносиоце представке

93. Влада је тврдила да је Подносиоца представке изгубила статус „жртве” у смислу члана 34 Конвенције због наводне повреде у вези са неизвршењем пресуде о старатељству из 2005. године. Истакнуто је да је Уставни суд јасно признао кршење њених права у својој одлуци од 23. маја 2012. године (види горенаведени став 66). Држава се не може кривити за чињеницу да подносиоца представке није дата одштета, јер је у својој уставној жалби није ни тражила.

94. Подносиоца представке је тврдила да је предузела све расположиве правне лекове, укључујући и уставну жалбу, да се пресуда изврши у њену корист. Не само да су остали правни лекови били неефикасни, већ је после неприхватљиво дугог одлагања добила одлуку Уставног суда. Њена деца су у међувремену достигла старост када су могли да одлуче са којим родитељем ће живети (видети горенаведени став 75). Подносиоца представке је изјавила да је током свих ових година њен бивши супруг користи свој положај да би окренуо децу против ње и трасирао пут ка скоро извесној будућој патњи. У основи, упркос одлуци Уставног суда у њену корист, пресуда о старатељству није извршена. И на крају, она је навела да ниједна новчана надокнада не може да избрише патњу проузроковану ускраћивањем незаменљивог контакта са својом децом коју је Уставни суд само продужио.

95. Подносиоца представке је поднела захтев Суду у време кад је поступак по уставној жалби још био у току. Док је првобитно чекао исход, Суд је на крају одлучио да достави представку Влади, узимајући у обзир временски период у коме је поступак био у току пред Уставним судом. Убрзо након тога, Суд је обавештен о одлуци Уставног суда у корист подносиоце представке. Питање може ли подносиоца представке тврдити да је жртва наводне повреде права релевантно је у свим фазама поступка по Конвенцији (видети, између осталог, предмете *Силиадин против Француске*, бр. 73316/01, став 61, ЕСЉП 2005-VII, и *Карахалиос против Грчке*, бр. 62503/00, став 21, од 11. децембра 2003. године).

96. Према устаљеној судској пракси Суда, одлука или мера повољна за подносиоца/подносиоца представке у начелу нису довољне да га/је лише статуса „жртве”, осим ако националне власти нису изричито или суштински признале, а накнадно и понудиле одговарајућу и довољну накнаду за кршење Конвенције (види ради главних начела, *Скордино против Италије* (бр. 1) [ВВ], бр. 36813/97, ст. 178–213, ЕСЉП 2006-V, и *Кочиарела против Италије* [ВВ], бр. 64886/01, ставови 69–98, ЕСЉП 2006-V; види такође, између осталих, и предмете *Норман против Данске* (одл.), бр. 44704/98, од 14. јуна 2001. године; *Јенсен и Расмусен против Данске* (одл.), бр. 52620/99, од 20. марта 2003. године и *Нардоне против Италије* (одл.), бр. 34368/02, од 25. новембра 2004. године). Суд је генерално сматрао да то зависи од свих околности случаја, посебно с обзиром на природу права које се наводно крши (види предмет *Гафген против Немачке* [ВВ], бр. 22978/05, став 116, ЕСЉП 2010), разлоге наведене за одлуку (види предмет *М.А. против Уједињеног Краљевства* (одл.), бр. 35242/04, ЕСЉП 2005-VIII, и супротно предмет *Јенсен против Данске* (одл.), бр. 48470/99, ЕСЉП 2001-X) и постојање неповољних последица за дотичну особу након те одлуке (видети *Фреиманис и Лидумс против Летоније*, бр. 73443/01 и 74860/01, став 68, од 9. фебруара 2006. године).

97. Примећено је да Устав Србије из 2006. године не садржи одредбу о праву на поштовање породичног живота (види горенаведену тачку 83). У својој одлуци од 23. маја 2012. године (достављеној 5. јула 2012. године), Уставни суд је утврдио, ослањајући се на неколико одлука Суда донесених у складу са чланом 8, да је Подносиоца представке претрпела кршење „права

на правично суђење” због пропуста државе да предузме све потребне мере за извршење пресуде о старатељству из 2005. године. Суд сматра да у овом случају није потребно утврдити да ли је признање кршења права од стране националних власти адекватно признању према члану 8, јер дата накнада у сваком случају није одговарајућа, нити је довољна из доленаведених разлога.

98. Суд примећује да је поступак који је подносиатељка представке покренула да би добила надокнаду због ситуације на коју се жалила Суду био пред Уставним судом три и по године, а да није постојала могућност да се предмет решава као приоритетан, што је временски период који се не може уклопити у општи захтев за брзином (видети, у општем контексту, горенаведени предмет *Скордино*, став 202; предмет *МекФарлан против Ирске* [ВВ], бр. 31333/06, став 123, од 10. септембра 2010. године, с даљим референцама; *Видас против Хрватске*, бр. 40383/04, став 37, од 3. јула 2008. године; *Доран против Ирске*, бр. 50389/99, став 56-57 и 65, ЕСЉП 2003-Х (изводи) и *Васерман против Русије* (бр. 2), бр. 21071/05, став 55, од 10. априла 2008. године; види, такође, у погледу превентивног и компензацијског карактера правног лека у контексту члана 8, предмет *Купингер против Немачке*, бр. 62198/11, став 136–137, од 15. јануара 2015. године; горенаведени предмет *Макреди против Чешке*, став 48; *Бергман против Чешке*, број 8857/08, од 27. октобра 2011. године, ст., 45–46. са даљим референцама и *Мансур против Словачке*, 60399/15, ст. 41–42, од 21. новембра 2017. године). Суд је делимично усвојио уставну жалбу подносиатељке представке и наложио извршење пресуде о старатељству што је пре могуће. Међутим, није дао мишљење о изводљивости извршења у 2012. години, у светлу времена које је протекло. Уставни поступак само је продужио постојеће одлагање и ситуацију, на штету права подносиатељке представке на поштовање породичног живота. Поступак извршења настављен је и после одлуке Уставног суда.

99. С обзиром на горенаведена разматрања, Суд сматра да одлука Уставног суда није била одговарајућа и довољна. Сходно томе, подносиатељка представке и даље може тврдити да је „жртва” кршења члана 8. Конвенције у смислу члана 34. Приговор Владе у вези с тим мора се одбацити.

2. Што се тиче неизвршења привремене мере од 27. фебруара 2003. године: поштовање исцрпљености домаћих правних лекова у вези са правилом „шест месеци”

100. Влада је тврдила да подносиатељка представке није правилно исцрпела ефикасне домаће правне лекове. Прво, није се жалила Министарству за рад и социјалну политику на неефикасност ЦСРР-а ни у општем смислу, ни на то што није обезбедио психолога током предаје деце у јуну 2005. године, нити на његов извештај из фебруара 2005. године, што је довело до задржавања извршења. Министарство је имало тридесет дана, или деведесет дана у сложеним случајевима, да направи анализу рада центра за социјали рад и да му да смернице како да поступи. У овом случају је покренуло надзор на захтев Општинског суда и Центру издало упутства (у складу са чланом 14. став 2. и 338. Породичног закона, види горенаведени став 76).

Друго, подносиатељка представке није правилно исцрпела уставни апарат, с обзиром на то да је Уставни суд одбацио њену жалбу која се односи на неизвршење привремене мере (види горенаведени став 66).

101. Подносиатељка представке је остала при ставу да је поштовала захтев за исцрпљивање. Такође је тврдила да је Уставни суд, како би смањио кашњење у извршавању њених права на старатељство, вештачки поделио извршење мере привременог старатељства и пресуде о старатељству у два одвојена поступка, иако су били исте природе и имали су исти циљ, тј. извршење примопредаје деце између истих страна.

102. Према устаљеној судској пракси Суда, сврха правила о домаћим правним лековима у члану 35. став 1. Конвенције је да се државама уговорницама пружи могућност да спрече или исправе наводне повреде пре него што буду поднете Суду (види горенаведени предмет *Кудла*, став 152). Стога жалба која је поднета Суду мора прво да буде поднета одговарајућим националним судовима, барем садржајно, у складу са формалним захтевима домаћег закона и у прописаним роковима (видети *Вучковић и други против Србије* [ВВ], бр. 17153/11 и 29 других, ст. 69–77, од 25. марта 2014. године и *Микалеф против Малте* [ВВ], бр. 17056/06, став 55, ЕСЉП 2009). Једини правни лекови који се исцрпљују су они који су ефикасни и који су били доступни теоријски и практично у релевантно време, то јест морали су бити доступни и способни да обезбеде правну заштиту у вези са жалбом и морали су пружити разумне изгледе за успех (видети, *mutatis mutandis*, *Акдивар и други против Турске*, од 16. септембра 1996. године, став 68, Извештаји 1996-IV).

103. Примена овог правила мора узети у обзир контекст. Сходно томе, Суд је признао да члан 35. став 1. мора да се примењује с одређеним степеном флексибилности и без претераног формализма. Суд је признао да правило исцрпљивања домаћих правних лекова није апсолутно нити се може аутоматски применити; приликом утврђивања поштовања правила, од кључне је важности узети у обзир посебне околности појединачног случаја. То између осталог значи да Суд мора реално узети у обзир не само постојање формалних правних лекова у правном систему дотичне уговорне стране, већ и општи контекст у коме делују, као и личне околности подносиоце представке (видети горенаведени предмет *Акдивар и други*, став 69). Мора испитати да ли је, под свим околностима случаја, подносиоца представке учинила све што се разумно могло очекивати како би исцрпела домаће правне лекове.

104. Што се тиче првог приговора, Суд примењује да би жалба Министарству била хијерархијска жалба или, другим речима, само обична информација која се надзорном органу доставља са пуним дискреционим правом да искористи своја овлашћења онако како сматра прикладним и без укључивања подносиоце представке у поступак чак и ако се води (види, *mutatis mutandis*, горенаведени предмет *В.А.М. против Србије*, став 85; предмет *Хорват против Хрватске*, број 51585/99, став 47, ЕСЉП 2001-VIII и предмет *Хартман против Чешке*, бр. 53341/99, став 66, ЕСЉП 2003-VIII (изводи). Штавише, Суд примењује да се Министарство укључило у извршење пресуде о старатељству 2009. године и није омогућило значајније убрзавање тог поступка (види горенаведени став 48). Стога се овај правни лек не може сматрати ефикасним у смислу члана 35. став 1. Конвенције.

105. Што се тиче другог приговора, напомиње се да је Уставни суд поступак поделио у два дела и одбацио притужбу подносиоце представке о неизвршењу мере привременог старатељства у погледу права на правично суђење као неблаговремену, наводећи да је релевантни извршни поступак окончан 19. фебруара 2008. године (иако Суд примењује да привремена одлука није била важећа применом закона из 2005. године, види горенаведене ст. 15–17. и 80.), док је подносиоца представке поднела уставну жалбу у погледу неизвршења обе одлуке везане за старатељство 26. фебруара 2009. године.

106. Циљ привремених мера је да се осигура да главни поступак не изгуби своју сврху. У зависности од природе привремене мере и жалби пред Судом, у одређеним ситуацијама може бити примерено раздвајање различитих делова поступка и њихово одвојено испитивање. Суд је прихватио такав приступ у предмету *Леонов* (види *Леонов против Русије*, бр. 77180/11, став 55, од 10. априла 2018. године), у којем се подносилац представке жалио да домаће власти нису навеле релевантне и довољне разлоге за додељивање старатељства мајци његовог сина, и за претходну привремену меру којом му се забрањује контактирање или узимање сина из

обданишта до окончања поступка о старатељству. У садашњем случају, за разлику од предмета *Леонов*, привремена одлука односила се на управо исто питање, односно бригу и старатељство над децом, а обе одлуке су биле у корист подносиоце представке. У контексту континуираног неизвршења права на старатељство/контакт из члана 8, од подносиоце представке се не може очекивати да поднесе посебну жалбу Уставном суду или овом суду због неизвршења сваке привремене мере, којих може бити велики број, у главном поступку. Суд ће стога усвојити глобални приступ када разматра домаће поступке и узме у обзир свеобухватне чињенице које могу бити важне за контекст и меритуме главних поступака (види, *mutatis mutandis*, у контексту члана 6. и компатибилност *ratione materiae*, предмет *Микалеф против Малте* [ВВ], бр. 17056/06, став 77, ЕСЉП 2009 и, у контексту члана 10, предмет *Едитионс Плон против Француске*, бр. 58148/00, став 22, ЕСЉП 2004-IV; види, у контексту старатељства над дететом, предмет *Шобота–Гајић против Босне и Херцеговине*, бр. 27966/06, став 45, од 6. новембра 2007. године, и горенаведени предмет *Олер Каминска против Пољске*, став 74, где је Суд прихватио глобални приступ испитивању целокупног парничног поступка, укључујући привремене мере, мада би уколико се посебно испитују, привремене мере биле одбијене због непоштовања правила „шест месеци“).

107. Имајући у виду горенаведено, Суд сматра да подносиоца представке не може бити критикована што није поднела посебну жалбу Уставном суду због неизвршења привремене мере старатељства. Стога приговор Владе о неисцрпљивању домаћих правних лекова мора да се одбаци. Из разлога наведених у ставу 106, Суд такође сматра да овај случај не покреће питање у вези с кашњењем у подношењу представке.

3. Закључак

108. Суд сматра да тужба подносиоце представке из члана 8. сама по себи очигледно није неоснована у оквиру тумачења члана 35 § 3 (а) Конвенције нити недопустива по било ком основу. Према томе, она мора бити проглашена допуштеном.

Б. Основаност

Што се тиче неспровођења решења о привременом вршењу родитељског права као и о коначној судској одлуци о вршењу родитељског права, с напоменом да је и једно и друго обухваћено чланом 8. Конвенције

(а) Поднесци страна у спору

109. Подносиоца представке је приговорила да јој је због даљег неизвршења правноснажне судске пресуде о вршењу родитељског права од 6. октобра 2005. године, као и због претходног пропуста тужене државе да спроведе решење о привременом вршењу родитељског права од 27. фебруар 2003. године, био ускраћен контакт са својом децом и да је била је спречена да извршава своја родитељска права у складу са релевантним домаћим законодавством, одлукама суда и њеним правом на породични живот.

110. Она је тврдила да се обратила разним телима у покушају да убрза поступак и добије старатељство над децом. Она је тврдила да упркос томе што је више пута молила ЦСРП да благовремено припреми децу на пренос старатељства, органи нису предузели одговарајуће припремне мере и сада окривљују њу за неуспех неадекватно организоване принудне предаје деце у ситуацији када малолетна деца нису била у контакту с њом две и по године, и када су била додатно и систематски манипулисана од стране туженог да одбију да ступе у контакт с њом. За то нису били овлашћени ни школски психолози нити је она то учинила. Држава јој је нанела додатне патње оптужујући је да је сама допринела својој трагичној ситуацији пропуштањем да

се супротстави жељама своје неприпремљене уплакане деце. Њена трагична ситуација, која је трајала дуже од десет година, била је међутим парадигма српског система – пропуста релевантних тела да благовремено делују и недостатка било какве одговорности због њихове лењости. Подносиатељка представке је окривила домаће органе због њиховог пропуста да учине било шта у погледу агресивног става туженог према њој, опструкције контакта и манипулисања децом. Њен положај је због тога био угрожен таквим нечињењем. Због тога што су органи толерисали деструктиван став туженог, она је доведена у неравноправан положај са неким ко је узурпирао и угрозио права других.

111. Влада је демантовала да је држава крива због неспровођења привремене мере из 2003. године.

112. Они су поред тога изјавили да је неспровођење судске пресуде о вршењу родитељског права из 2005. године јасно утицало на живот подносиатељке представке, али су додали да су домаћи органи учинили све што су могли како би спровели пресуду о вршењу родитељског права донету у њену корист у настојању да бране најбоље интересе деце. Године 2008. деца су већ навршила 12 година, што представља узраст када се њихова мишљења морају узети у обзир, и она су изјавила да желе да остану са својим оцем. Под таквим околностима, свака принуда би била неприхватљива, те су се органи фокусирали на превазилажење лоших породичних односа и предложили саветодавно-терапијски рад за стране у спору. Надлежни суд је очигледно 20. новембра 2009. године послао Институту за ментално здравље писмо означено као „хитно“, описујући сложене околности случаја и наводећи шта се очекује од Института. Институт за ментално здравље је одбио овлашћење посредовања и саветовао суду да упути породицу на Саветовалиште за брак и породицу при Београдском центру за социјални рад. Нажалост, није остварена сарадња између родитеља, „што се није ни очекивало, имајући у виду став [туженог] у току целог поступка као и околности – он је био оцењен као особа ниског интелектуалног и културног потенцијала при [његовом] иницијалном контакту са „Центром“. Влада је нагласила да је конфликт између подносиатељке представке и туженог посебно отежао домаћим органима да омогуће мајци вршење родитељског права.

113. Када деца наврше петнаест година 2011. године, она би могла да законито одлуче са којим родитељем желе да живе (види став 75. горе), тако да држава не би могла да спроведе пресуду без кршења права деце. Њена улога је тако смањена на саветодавне активности са подносиатељком представке и њеном децом и на посредно надзирање контакта између њих.

114. На крају, влада је тврдила да је мајка (подносиатељка представке) била недовољно активна током млађег узраста деце, што је било од суштинске важности за успостављање квалитетних и значајних односа између родитеља и деце. Прихватајући да су „државни органи били помало пасивни“, што је довело до тога да Уставни суд установи кршење права подносиатељке представке на правично суђење током релевантног периода, Влада је истакла исти став подносиатељке представке током релевантног периода, који је, за узврат, довео до кашњења на које је било приговора, а посебно: (а) у млађем узрасту када је отишла са својом кћерком, остављајући свог сина са оцем у апсолутно неадекватним условима; (б) она је тражила привремену меру више од десет месеци након што је њен супруг одвео децу; (в) она није показивала никакву одлучност да присилно оствари вршење родитељског права пошто су деца плакала иако су услови били испуњени; (г) она није показивала било какву иницијативу да се закаже рочиште после те неуспешне предаје деце; и (д) није извршила своју обавезу да благовремено обавести суд да је привремена мера постала ништава нити да захтева извршење пресуде о вршењу родитељског права. Као последица тога, деца су се окренула оцу и изразила жељу да остану с њим чим напуне године када се њихова мишљења морају узети у обзир.

(б) Релевантни принципи

115. Узајамно уживање родитеља и детета у међусобном дружењу чини битан елемент „породичног живота” у тумачењу члана 8 Конвенције (види, међу многим другим органима, *Мопору против Румуније и Мађарске*, бр. 71099/01, 5. април 2005. године, § 70, и *Vojnity против Мађарске*, бр. 29617/07, § 28, 12. фебруар 2013. године).

116. Основни циљ члана 8. је да се заштити појединац од арбитарног мешања од стране јавних органа. Могу постојати и позитивне обавезе својствене делотворном „поштовању” приватног живота. Те обавезе могу укључивати усвајање мера чији је циљ осигурање поштовања приватног живота чак и у подручју односа између појединаца, укључујући успостављање регулаторног оквира правосудног и извршног система који штити права појединаца, као и предузимање, када је то потребно, одређених корака (види, међу другим органима, X и Y против Холандије, 26. марта 1985. године, § 23, серије А бр. 91, и *Glacer против Уједињеног Краљевства*, бр. 32346/96, § 63, 19. септембра 2000. године). У оба контекста, негативном и позитивном, потребно је узети у обзир правичну равнотежу коју је потребно успоставити између супротстављених интереса појединца и заједнице, укључујући и друге заинтересоване стране, и поља слободне процене државе (види, међу многим другим органима, *Keegan против Ирске*, 26. маја 1994. године, § 49, серија А бр. 290, и *Siemianowski против Пољске*, бр. 45972/99, § 97, 6. септембра 2005. године). Поступајући тако, Суд ће такође имати у виду општи интерес у обезбеђивању поштовања владавине права (види *D. против Пољске* (дец.), бр. 8215/02, 14. марта 2006. године, и *Cristescu против Румуније*, бр. 13589/07, § 61, 10. јануара 2012. године).

117. Суд је више пута држао да у питањима која се односе на старатељство над децом њихов интерес мора бити од највеће важности. Првенствено се мора водити рачуна о дететовом најбољем интересу (види, у том смислу, *Gnahoré против Француске*, бр. 40031/98, § 59, ЕСЉП 2000-IX) који може, у зависности од своје природе и озбиљности, надилазити интересе родитеља (види *Sahin против Немачке* [GC], бр. 30943/96, § 66, ЕСЉП 2003-VIII). Посебно, родитељ не може на основу члана 8. бити овлашћен на предузимање мера које би штетиле здрављу и развоју детета (види *Scozzari и Giunta против Италије* [BB], бр. 39221/98 и 41963/98, § 169, ЕСЉП 2000-VIII, и *P., C. и S. против Уједињеног Краљевства*, бр. 56547/00, § 117, ЕСЉП 2002-VI).

118. У вези са обавезом државе да примени позитивне мере, Суд је утврдио да члан 8. укључује родитељско право на предузимање корака у циљу њиховог поновног спајања са децом и обавезу државних органа да олакшају такво поновно спајање (види, међу другим органима, *Ignaccolo-Zenide против Румуније*, бр. 31679/96, § 94, ЕСЉП 2000-I; *Nuutinen против Финске*, бр. 32842/96, § 127, ЕСЉП 2000-VIII; и *Iglesias Gil и A.U.I. против Шпаније*, бр. 56673/00, § 49, ЕСЉП 2003-V). Обавеза националних органа да предузму мере у циљу лакшег поновног спајања није апсолутна, пошто поновно спајање родитеља са дететом које је живело извесно време са другим лицима можда не може да се оствари одмах и може изискивати предузимање припремних мера у том циљу. Природа и обим тих припрема зависиће од околности сваког случаја, али разумевање и сарадња свих заинтересованих страна увек ће бити важан чинилац. Док државни органи морају учинити све што је могуће како би олакшали такву сарадњу, свака обавеза примене принуде у овој области мора бити ограничена пошто интереси као и права и слободе свих заинтересованих страна морају бити узети у обзир, и посебно најбољи интереси детета. Иако принудне мере против деце нису пожељне у овој осетљивој области, не сме се искључити примена санкција у случају незаконитог поступања родитеља са којим живе (види *Ignaccolo-Zenide*, цитиран горе, § 106). У случајевима који се тичу спровођења одлука у области породичног права, Суд је више пута установио да је одлучујуће питање то да ли су државни органи предузели све неопходне кораке да олакшају извршење, колико се разумно то може захтевати у посебним околностима

сваког случаја (види, међу многим другим органима *Hokkanen*, цитиран горе, § 58; *Nuutinen*, цитиран горе, §§ 127-28; *Glaser*, цитиран горе § 66; *Sylvester против Austria*, бр. 36812/97 и 40104/98, § 59, 24. априла 2003. године; *Hansen против Турске*, бр. 36141/97, §§ 97-99, 23. септембра 2003. године; *Kallo против Мађарске* (дец.), бр. 70558/01, 14. октобра 2003. године; *Zawadka против Пољске*, бр. 48542/99, § 56, 23. јуна 2005. године; и *Eremia против Републике Молдавије*, бр. 3564/11, § 76, 28. маја 2013. године; види такође случајеве против Србије, *V.A.M. против Србије*, цитиран горе, §§ 140-44; *Томић*, цитиран горе, §§ 100-02; *Felbab против Србије*, бр. 14011/07, § 67, 14. априла 2009. године; *Кривошеј против Србије*, бр. 42559/08, § 52, 13. априла 2010. године; и *Дамјановић против Србије*, бр. 5222/07, § 80-82, 18. новембра 2008. године).

119. У вези с тим, адекватност мере се процењује на основу брзине њеног спровођења, пошто проток времена може имати непоправљиве последице на односе између деце и родитеља који не живи са њима. (види *Томић*, § 101, и *Ignaccolo-Zenide*, § 102, обојица цитирана горе). Суштина такве примене треба да заштити појединца од било какве штете која може бити резултат пуког протока времена (види *Ignaccolo-Zenide*, цитираног горе, § 106, и, такође, мада у контексту хранитељског смештаја пре усвојења, *Haddad против Шпаније*, бр. 16572/17, §§ 54, 62–64 и 72–73, 18. јуна 2019. године). Вероватноћа породичног поновног спајања прогресивно ће се смањивати и коначно нестати ако уопште није дозвољено да се дете и родитељ виђају, или да то чине тако ретко да вероватно неће доћи до природне везе између њих (види *Рубић*, цитиран горе, § 99, и, *mutatis mutandis*, *Görgülü против Немачке*, бр. 74969/01, § 46, 26. фебруара 2004. године).

120. У погледу подносилаца представки, активно родитељско учешће у поступку који се тиче деце захтева се у члану 8. Конвенције како би се осигурала заштита њихових интереса, и када подносилац/подносиатељка представке поднесе захтев за извршење судске одлуке, његово или њено владање као и понашање судова представља релевантан фактор за разматрање (види *Fușcă против Румуније*, бр. 34630/07, § 38, 13. јула 2010. године, и *Cristescu*, цитиран горе, § 59).

(в) Оцена суда

121. Суд сматра да је неоспорно да су споне између подносиатељке представке и њене деце у области „породичног живота” у оквиру тумачења члана 8. Конвенције.

122. Жалбе подносиатељке представке односиле су се на пропуст државе да јој обезбеди вршење родитељског права која су јој додељена одлукама домаћих судова од 2003. године надаље. После првог привременог решења из јуна 2002. године које је убрзо после тога укинута, 27. фебруара 2003. године надлежни суд је наложио туженом да преда децу подносиатељки представке у року од двадесет четири сата, до коначног исхода поступка у вези вршења родитељског права (види став 15 горе). Привремена мера о вршењу родитељског права је била укинута пресудом о вршењу родитељског права донетом октобра 2005. године, која је уручена туженом новембра 2006. године (види ст. 16–17 горе). Том коначном пресудом, суд је, позивајући се на негативно понашање туженог, ужасне услове живота и потребу за хитним пресељењем деце, доделио искључиво вршење родитељског права подносиатељки представке, утврдио права посете туженом и забранио му контакт са децом у периоду од три месеца како би омогућио деци да поврате емотивне везе са подносиатељком представке. Нова одлука о вршењу родитељског права, од јуна 2010. године, која је била у корист туженог, убрзо је укинута у току новог поступка о вршењу родитељског права и поступак је окончан после коначног повлачења туженог (види ст. 19–20 горе). И привремена и правноснажна одлука остале су неизвршене (види ст. 40, 63. и 64. горе). Чини се да је почев од јануара 2002. године подносиатељка представке виђала своју децу само

спорадично током школских одмора радним данима и није могла да врши искључиво родитељско право које јој је додељено нити пак да успостави редовније и квалитетније контакте са њима све до краја 2009. године. Деца су напунила осамнаест година 2014. године. Имајући у виду околности овог случаја, Суд сматра прикладним да испита у складу са чланом 8. укупно трајање и понашање надлежних државних органа у оба сета поступака за извршење који су имали исти циљ и који су у сваком случају били уско повезани (види *Шобота–Гајућ*, цитиране горе, § 45, и, *mutatis mutandis*, *Glaser*, цитираног горе, § 86; види такође став 106. горе).

123. Суд надлежан за извршење, након што је донео релевантно решење о извршењу, био је у обавези, како према Конвенцији тако и према релевантном домаћем праву, да поступи на сопствену иницијативу и са изузетном ревношћу. Задатак домаћих судова је још више отежан деструктивним понашањем туженог који је спречавао контакте између подносиоце и деце. Суд је свестан чињенице да су спорови о вршењу родитељског права и спорови везани за контакте по својој природи изузетно осетљиви за све заинтересоване стране, и да није увек лак задатак за домаће органе да обезбеде извршење судског решења када је понашање једног или оба родитеља далеко од конструктивног (види *Krasicki против Пољске*, бр. 17254/11, § 90, 15. априла 2014. године). Међутим, изостанак намере за сарадњом код једног родитеља пре намеће органима обавезу да предузму мере које би помириле супротстављене интересе страна у спору, имајући у виду најважнији интерес деце да имају контакт са оба родитеља и да буду под старатељством родитеља који је одређен за родитеља – старатеља (види *Z. против Пољске*, бр. 34694/06, § 75, 20. априла 2010. године).

124. У складу са домаћим правом, уколико је прошао иницијални период од три дана за добровољну примену решења о вршењу родитељског права, треба изрећи новчане казне и, коначно, по потреби, судија треба да изврши принудно одузимање деце (види став 79. горе). Суд надлежан за извршење је изрекао новчане казне туженом у два наврата у покушају да га наведе на примену решења из јуна 2003. године (октобра и децембра 2003. године) узалудно пошто кућа подносиоце представке није имала никакву вредну имовину за наплату. Предаја старатељства над децом утврђена за 2. децембар 2003. године такође није успела пошто се тужени очигледно сакрио са децом. Ти иницијални кораци дешавали су се пре 3. марта 2004. године, датума ратификације Конвенције од стране Србије, и излажу се само због контекста док се испитује ситуација у вези које је поднета представка у целини.

125. Шест месеци касније, 17. јуна 2004. године, суд надлежан за извршење поново је прибегао изрицању новчане казне туженом и најавио да ће се извршити принудна предаја старатељства уколико он не поступи добровољно у складу са решењем у року од три дана (види став 25. горе). Нема информација у списима тог предмета о томе да ли је суд покушао да наплати изречену новчану казну, која се у сваком случају раније показала као неделотворна мера пошто нити је могла да се спроведе, нити је могла да утиче на туженог да промени понашање. Предаја старатељства над децом коју је суд заказао за 30. новембар 2004. године није успела, пошто није било никога на адреси туженог (види став 26. горе). Суду је било потребно додатних пет месеци да закаже још једно састајање за 9. мај 2005. године, које није успело због пропуста да се благовремено позову стране у спору, социјалне службе и полицијски службеници (види став 27. горе). Суд запажа да у међувремену нису предузети никакви процесни кораци у поступку извршења, нити је учињен било какав покушај да се пронађе тужени и примене оштрије мере принуде упркос његовом јасно некооперативном ставу, нити да се контактира било он било деца како би им се на одговарајући начин понудио саветодавно-терапијски рад, посредовање и припрема за пренос вршења родитељског права (упореди и наведи разлике код случаја *Cârstoiu против Румуније* (дец.), бр. 20660/10, § 42, 7. маја 2013. године). Влада није дала образложење за

било који од ових периода неактивности. Суд примећује, међутим, да је Јавни тужилац оптужио туженог за отмицу деце дана 27. маја 2005. године (види став 69).

126. Суд примећује да је Влада сматрала да је подносиатељка представке била одговорна за своје оклевање када је реч о физичком преузимању старатељства над својом децом 3. јуна 2005. у школским просторијама, у време када су испуњени сви услови за преношење старатељства, јер је преферирала мање трауматичну предају старатељства деце уз помоћ Центра за социјални рад (видети горе наведени став 28). Иако такав поступак родитеља заиста може бити размотрен у негативном контексту против истог (видети, на пример, *Здравковић против Србије*, бр. 28181/11, став 67, 20. септембар 2016. године, и горе наведени *Дамњановић*, § 80), Суд сматра да државни органи нису могли само да се ослањају на личне способности подносиатељке представке и судске налоге, који вероватно не би без икаквих припремних мера могли да пруже жељене резултате имајући у виду трогодишњу раздвојеност подносиатељке представке и њене двоје мале деце, с обзиром на пријављено насиље од стране домаћих органа (видети горе наведене ст. 31. и 39. Никакве мере нису предузете нити чак размотрене од стране надлежних органа како би се деци обезбедила стручна помоћ током низа мотивационих сесија у циљу охрабривања деце за сусрет са подносиатељком представке, а што би их припремило за обнову контакта и посебно осетљиву предају старатељства у овим околностима.

127. Месец и по касније подносиатељка представке је поново затражила помоћ ЦСРР-а у припреми преузимања старатељства (видети горе наведени став 29.). Међутим, убрзо након тога, ЦСРР је доставио извештај који је захтевао извршни суд (видети горе наведене ст. 30–31). Поновио је своју ранију оцену подобности подносиатељке представке да врши родитељско право у односу на подобност туженог уз напомену да ремећење дотадашњег живота деце са туженим у то време не би било у њиховом најбољем интересу. Подносиатељка представке је такође критикована да се пре свега усредсређивала на одбрану себе од насиља од стране туженог него на одвајања деце од њега након усвајања привремене мере и њихове заштите од лоших животних услова без обзира на ризик од насиља са којим се сама суочавала, ослањајући се на „нереално очекивање да ће бити заштићена од насиља туженог ако јој државна институција помогне у извршењу предаје старатељства”. Одлуке ЦСРР-а о корективном надзору и покретању поступка за лишавање родитељског права које су стигле прекасно (видети Е.С. и други против Словачке, бр. 8227/04, 15. септембра 2009.) усредсређене су на негативан став туженог према предаји старатељства и на крају нису ни извршене (видети горе наведени став 34.).

128. Не предузимајући никакве даље мере, извршни суд је 16. септембра 2005. године окончао извршни поступак и на тај начин изменио практични ефекат привремене судске мере на основу неовлашћеног извештаја ЦСРР-а (видети ст. 32. и 35. горе), без икакве анализе околности, комуникације са парничним судом који се бавио оценом основаности предмета и без одлучивања о даљем контакту подносиатељке представке са њеном децом. Штавише, коначна пресуда о старатељству усвојена је две недеље касније, у октобру 2005. године, којом се налаже тренутна предаја старатељства подносиатељки представке. Судском извршитељу је било потребно више од дванаест месеци да уручи пресуду туженом у новембру 2006. године.

129. Била су потребна додатна три месеца да извршни суд уручи своју одлуку о обустави извршног поступка од 16. септембра подносиатељки представке, четири дана да иста поднесе жалбу и готово четири месеца да се донесе другостепено решење, 10. априла 2006. године, којим је укинута решење о обустави извршења по неколико основа (види горе наведене ст. 32, 33. и 35). Позивајући се на упутства које је дао другостепени суд, 19. јуна 2006. године, извршни суд је позвао ЦСРР да погледа списе судског предмета како би се олакшала заштита најбољих интереса деце (видети горе наведени став 36). Адвокат и социјални радник ЦСРР-а извршили су

увид у списе предмета годину дана касније и известили 6. августа 2007. године да би било у најбољем интересу деце да се изврши привремена мера о вршењу родитељског права (видети горе наведени одељак 37). Упркос свим мишљењима и одлукама, извршни суд је наставио да приказује неактивност у сопственом текућем извршном поступку по истом питању између јуна 2006. и заказаног преноса старатељства фебруара 2008. године.

130. С једне стране, подносиатеља представке сноси делимичну одговорност за застој у 2007. години јер није тражила извршење правноснажне пресуде до фебруара 2008. године и омела је извршни суд од децембра 2007. до фебруара 2008. године (видети горе наведене ст. 38–41) захтевом да се изврши привремена мера о вршењу родитељског права, која у ствари више није важила. Међутим, нарочито се чини да ни ЦСРП ни извршни суд нису били упознати са коначном одлуком када је реч о предмету (упркос горе наведеним информацијама које је поднела подносиатеља представке), односно ако су били свесни нису предузели адекватне мере, као што је укидање извршења привремене мере (видети горе наведени став 80, члан 68. (1)).

131. Након доношења решења о извршењу пресуде о старатељству од 13. марта 2008. године, Суд примећује значајна одлагања у достављању битних судских одлука и пребацивању списка предмета између судова различитих нивоа (видети ст. 17, 33, 43–44. и 61), као и закашњења у тражењу стручне помоћи како би се стране охрабриле на сарадњу, мотивисала деца и створили неопходни услови за извршење наведених одлука. Извршни суд није предузео никакве кораке у периоду од 24. јуна 2008. до 10. фебруара 2009. године, јер је оригинални спис предмета био код суда који је био задужен за текући кривични поступак против туженог због отмице деце (видети горе наведене ст. 43–44). Затим је било потребно два месеца да апелациони суд одбије жалбу туженог против решења о извршењу и још месец и по дана да врати списе предмета заједно са решењем извршном суду 5. јуна 2009. године (видети горе наведени став 45).

132. Између 7. јула 2009. и 8. јула 2010. године (видети горе наведене ст. 46–60) новооформљен извршни суд заказао је осам рочишта, од којих је три одложено јер су председавајући судија или ЦСРП имали друге обавезе (17. децембра 2009., 3. фебруара и 29. јуна 2010. године). За то време, извршни суд је саслушао стране у спору (7. јула 2009. године) и децу (23. октобра 2009. године). Деца су изразила жељу да остану са оцем, да се први пут састану са мајком, баком, деком и ујаком, као и да проведу викенде у кући мајке. Контакт између подносиатеље представке и њене деце коначно је успостављен, али сведен, у најбољим интересима деце, на неколико сати два пута недељно. Суд је такође затражио саветовање за целу породицу, стручни надзор и извештавање о контакту и понашању странака у том погледу, као и двонедељни надзор дечијих викенд посета подносиатељки представке. Истовремено, чини се да нема јасних упутстава која се тичу надлежности различитих установа које се баве породичним питањима, односно да две установе задужене за извршење решења о старатељству не знају којој су поверени који задаци (видети горе наведене ставове 51–56).

133. Међутим, након овог периода, у новембру 2010. године, оригинални списи предмета поново су послати кривичном суду где су били до јануара 2012. године, да би заједно са списима кривичног предмета били прослеђени Уставном суду ради одлучивања по уставној жалби 2014. године (видети горе наведени став 61). Нема објашњења зашто су оригинални списи предмета, уместо копије, морали бити послати другом суду на увид. Никакви подаци о раду извршног суда или ЦСРП-а на предметном случају током ове четири године нису достављени Суду.

134. У међувремену, након нове тужбе туженог 2008. године, пресуде из 2005. године привремено су преиначене пресудом од 23. јуна 2010. године која је донета у корист туженог, али је та пресуда укинута шест месеци касније, а нови поступак је окончан јер је тужени одмах

након тога повукао своју тужбу. Пресуда из 2005. године остала је неизвршена и Суд од тада нема детаљније информације о контакту подносиоце представке са својом децом.

135. Узимајући у обзир горња запажања, Суд је утврдио бројне пропусте Тужене државе у предузимању адекватних и ефикасних радњи, попут предузимања принудних мера ако је неопходно, као и неспособност исте да спроведе већ изречене мере као адекватан одговор на пркос туженог у односу на судске налоге и одлуке социјалних служби. Туженом је заправо било дозвољено да користи правосудни систем и горе наведена одлагања у своју корист све док се чињенично стање није временом довољно измењено на који начин је омогућен преокрет у погледу старатељских права подносиоце представке кроз посебан скуп судских поступака или манипулација децом како би они сами донели одлуку (видети предмет Томић, цитиран горе, § 104, а такође, *mutatis mutandis*, горе цитиран, Пини и други против Румуније, § 188).

136. Узимајући у обзир чињенице случаја, укључујући проток времена, најбоље интересе деце, критеријуме утврђене у сопственој судској пракси и изјаве страна у спору, Суд сматра у закључку да, без обзира на поље слободне процене Тужене државе, неизвршење права старатељства подносиоце представке, досуђено привременом мером и правноснажном пресудом, представља повреду права на поштовање породичног живота загарантованог чланом 8. Конвенције.

III. ПРИМЕНА ЧЛАНА 41. КОНВЕНЦИЈЕ

137. Члан 41. Конвенције гласи:

„Када Суд утврди кршење Конвенције или протокола уз њу, а унутрашње право Високе стране уговорнице у питању омогућава само делимичну одштету, Суд ће, ако је то потребно, пружити правично задовољење оштећеној страни.”

A. Штета

138. Подносиоца представке је захтевала 200.000 евра (EUR) у вези са нематеријалном штетом. Тврдила је да је претрпела бол и патњу као резултат тога што није видела своју децу, укључујући осећај анксиозности и беспомоћности. Изјавила је да ће новац употребити за обнову односа са децом и заједничке активности. Адвокат подносиоце представке тражио је од суда да исплати 90% додељеног износа на банковни рачун подносиоце представке и 10% на његов сопствени рачун.

139. Влада је навела да је износ превисок, позивајући Суд да донесе пресуду у складу са својом судском праксом. Захтев адвоката да му се плати 10% због душевног бола подносиоце представке је неморалан. Они су од Суда затражили да, уколико утврди повреду Конвенције, било која новчана надокнада треба да буде досуђена у складу са судском праксом Суда у другим сличним случајевима.

140. Према члану 41. Конвенције, сврха досуђивања износа на име правичног задовољења је обезбеђење обештећења за претрпљену штету у случају када су последице догађаја такве природе да се не могу другачије отклонити.

141. У конкретном случају, деца подносиоце представке су 2014. године напунила осамнаест година, што их чини подобним да бирају да ли ће са неким живети или ће пак живети сами. Суд даље сматра да је подносиоца представке претрпела нематеријалну штету као резултат одсуства неког квалитетног контакта са децом током седам година, а након тога уживања у неком нередовном односу са њима, упркос двама одлукама којима су јој додељена права старатељства. Таква штета је имала ненадокнадиве последице на односе деце и подносиоце представке.

Оспоравано поступање Тужене државе у овом случају морало је представљати извор бриге за подносиољку представке. Узимајући у обзир горе наведено, и износе додељене у упоредивим случајевима и на основу правичности како се захтева чланом 41, Суд директно додељује подносиољки представке 10.000 евра под овом ставком, без законских или уговорних обавеза да се изврши било каква исплата адвокату подносиољке представке.

Б. Трошкови и издаци

142. Подносиољка представке је такође тражила 1.189.000 динара (10.654 евра) на име трошкова и издатака насталих пред домаћим судовима и 315.000 динара (отприлике 2.823 евра) на име трошкова насталих пред Судом. С тим у вези, њен адвокат је изнео детаљан обрачун по ставкама.

143. Влада је навела да је износ прекомеран и према стандардима Суда и „Тарифи о наградама и накнадама трошкова за рад адвоката”; објављена у „Службеном гласнику РС”, број 121/12).

144. Према судској пракси Суда, Подносиољка представке има право на повраћај трошкова и издатака само у оној мери у којој је доказано да су стварно и нужно настали и да су разумни у погледу износа. У овом случају, што се тиче трошкова и издатака насталих на домаћем нивоу, Суд сматра да су износи које потражује подносиољка представке прекомерни. Међутим, имајући у виду све информације које поседује и горе наведене критеријуме, Суд сматра да је разумно да подносиољки представке додели износ од 5.300 евра на име трошкова и издатака који су настали на домаћем нивоу, као и на име трошкова који су настали пред овим судом.

В. Затезна камата

145. Суд сматра да је прикладно да затезна каматна стопа буде заснована на граничној активној каматној стопи Европске централне банке, којој треба додати три процентна поена.

ИЗ ОВИХ РАЗЛОГА, СУД, ЈЕДНОГЛАСНО,

1. Проглашава представку допуштеном;
2. Сматра да је дошло до повреде члана 6. Конвенције у погледу дугог трајања поступка пред Уставним судом;
3. Сматра да је дошло до повреде члана 8. Конвенције у погледу неизвршавања привремене мере о старатељству и пресуде;
4. Сматра
 - (а) да Тужена треба да плати подносиољки представке, у року од три месеца од дана правноснажности пресуде у складу са чланом 44. став 2. Конвенције, следеће износе, које би требало претворити у валуту Тужене по стопи која се примењује на дан исплате:
 - (i) 10.000 евра (десет хиљада евра), као и било који порез који се може наплатити у вези са нематеријалном штетом;
 - (ii) 5.300 евра (пет хиљада и три стотине евра), као било који порез који се може наплатити у вези са насталим трошковима и издацима;
 - (б) да од истека наведених три месеца до измирења, камата на горе наведене износе мора бити платива по стопи која је једнака граничној активној каматној стопи Европске централне банке током периода неиспуњавања обавеза, плус три процентна поена;

5. Одбацује остале захтеве подносиоце представке за правично задовољење.

Састављено на енглеском и прослеђено у писаном облику 8. октобра 2019. године, у складу с правилом 77. §§ 2. и 3. Пословника о раду суда.

Stephen Phillips

секретар

Vincent A. De Gaetano

председник